

Dr. Pavel V. Brežnik:

Bretonsko slovstvo.

⟨S splošnim uvodom v francosko pokrajinsko slovstvo.⟩

Pariz je središče, okoli katerega se vrti vse francosko življenje. V Parizu je osredotočeno vse: vlada, uprava, politika, trgovina, šolstvo, umetnost, slovstvo. Velika mesta so kakor magneti: čim večje mesto, tem jačja in dalje segajoča privlačnost in vpliv. Tako je danes Pariz glava in srce Francije. Centralizacija vsega francoskega življenja v Parizu je eden glavnih vzrokov višine in enotnosti francoske civilizacije. A ostala ni brez številnih slabih posledic. Stvar je prišla tako daleč, da bi v nekem zmislu lahko rekli: Pariz živi, pokrajina pa samo životari. Ideal skoraj vsakega Francoza, ki stremi višje, je priti v Pariz: trgovci, uradniki, umetniki, literati — vse sili v Pariz, vse misli, da je človek nekako posvečen, če ga obdaja pariški žar. In tako je postal Pariz Francija. Kdor je živel še tako dolgo v Franciji, a ni dodobra spoznal Pariza, ta je ne pozna v pravi luči, kajti cvet naroda živi in dela v Parizu.

Omejim se na intelektualno stran tega vprašanja. Vzemimo n. pr. francoske pokrajinske univerze. Kdo jih pozna? Komaj Francozi sami. In vendar so važen faktor v življenju naroda. Pariška univerza je vse. Profesorji na Sorbonni ali na pariški medicinski fakulteti so svetovnoznan. Kdo pa pozna profesorje francoskih pokrajinskih vseučilišč? Isto je z velikimi dnevniki: Pariški Temps, Journal des Débats, Matin, Petit Parisien itd. so razširjeni po vsem omikanem svetu, dočim sloves pokrajinskih dnevnikov (n. pr. Eclairer de Nice, Moniteur de Puy-du-Dôme) ne sega izven meja dotičnega okraja. V Nemčiji je to drugače: vseučilišča v Bonnu in Jeni n. pr. slovijo najmanj tako kakor berlinsko, in Frankfurter Zeitung ali Kölnische Zeitung se tudi v inozemstvu enako čitata in upoštevata kakor berlinski časopisi. Vzrok je ta, da struktura nemške države ni bila nikdar tako enotna kot Francije. Berlin je sicer središče, a njegov vpliv ni segal v intelektualnem oziru nikdar daleč čez meje Pruske, dočim je Pariz že skoraj tisoč let središče Francije. Na ta način je tudi razumljivo, da si je pariško narečje, ki je bilo hkrati narečje okoli njega ležeče pokrajine Ile-de-France, priborilo nadvlado nad vsemi, med seboj tako različnimi francoskimi narečji in postalo

občevalni in kot tak književni jezik Francozov, da, celó Provan-
salcev, ki govore prav za prav samostojen romanski jezik. V tem
dejstvu se najbolje kaže privlačna moč središča Pariza. Zanimivo
je primerjati s tem postanek nemškega književnega jezika za časa
Lutra. Kako različen razvoj!

Premoč Pariza se javlja tudi v francoski umetnosti. Umetnik,
ki ni uspešno nastopil v Parizu in si pridobil hvale in pri-
znanja pariškega občinstva in predvsem pariških časopisov, je
po mnenju marsikaterega Francoza in tujca le umetnik druge,
tretje vrste. Kako napačna sodba, če se pomisli, od koliko slučajev
je odvisen uspeh! Tako sta umetnost in slovstvo izgubila mnogo
izvirnosti, ker se v boju za priznanje pri iskanju uspeha pre-
suženjsko oklepata pariške mode. Odtujila sta se narodu, ker ne
črpata več iz lokalne tradicije in pokrajinske posebnosti.

V zadnjih desetletjih pa se je po vsej Franciji začel odpor
zoper centralizacijo v Parizu. Ta odpor se zove regijonalizem (le
régionalisme), ime, ki bi se dalo prevesti s «pokrajinarstvom».
Izraz je nov, še leta 1895. se je reklo «décentralisation».

Kaj hoče regijonalizem?

Popolnoma napačno bi bilo misliti, da je morda njegov namen
izpremeniti Francijo v nekako federalistično državo in odstraniti
Pariz kot središče.¹ Regijonalizem je metodično gibanje, ki stremi
za organično reformo Francije na ta način, da izkuša dvigniti
življenje v pokrajini (na deželi) v vseh njegovih panogah in ga
napraviti čim nezavisnejšega od Pariza. Bori se za individualnost
pokrajine. M. C. Poinsoť pravi (v knjigi Esthétique régionaliste,
Paris 1921, E. Figuière et Cie, éditeurs), da se dá regijonalizem de-
finirati na sledeči način: l' exaltation des énergies régionales en
vue de leur épanouissement fécond (povzdig pokrajinskih energij
z ozirom na njih plodoviti razmah). Danes obstoja v Parizu in po
vsej Franciji že nebroj regijonalističnih društev, revij in časopisov,
gledališč, romanov... Kdor ne mara kozmopolitskega, brezindi-
vidualnega življenja v velemestu, ki vse izenačuje, kdor ima zmisel
za slikovito pokrajino, njene lokalne posebnosti, šege, navade in
noše, stopa v te kroge. To je kult province, regijonalizem.

² Vsa regijonalistična stremljenja so se združila leta 1900. v veliko
zvezo Fédération régionaliste française, ki stoji izven in nad vsemi

¹ Pred več meseci sem čital v nekem slovenskem dnevniku članek, v katerem
se zahteva za Jugoslavijo decentralizacija, češ, da so celo Francozi došli do pre-
pričanja, da je absolutna centralizacija zelo slab sistem. Pisec dotičnega članka
ne pozna in ne razume vzrokov in namena francoskega decentralističnega gibanja.
Razmere v Jugoslaviji in Franciji so v tem oziru tako različne, da jih je nemogoče
staviti v isto vrsto.

političnimi vprašanji. V svojem krogu zbira vse decentraliste, regijonaliste, federaliste. Intelektualni del njenega programa je: 1.) prilagoditev pouka pokrajinskim in lokalnim potrebam in samouprava vseučilišč, 2.) razvoj delovanja zasebne inicijative na polju slovstva, znanosti in umetnosti. Glava tega gibanja je pisatelj Charles Brun. Zveza izdaja svoj časopis Action Régionaliste in zbirko knjig Bibliothèque Régionaliste z namenom, da napravi svoje ideje splošno dostopne, jih propagira in s tem pripravlja pokrajinski preporod. Regijonalistično gibanje je splošno priznано, to razvidimo n. pr. iz tega, da ima revija Mercure de France poseben oddelek «Régionalisme».

Po vsebini bi delili sedanje francosko slovstvo v dve skupini: v pokrajinsko in nepokrajinsko, to je pariško. Med pokrajinske pisatelje in pesnike štejemo vse, ki so ohranili v svojih delih, četudi so morda živeli v Parizu, pokrajinsko individualnost. Sveži duh domače grude puhti iz njih in vsi stremijo za enim idealom, za preporodom pokrajine v slovstvu in umetnosti. V pariške salone in akademije so prinesli seboj novo življenje, nove ideje, s svojo mlado energijo kažejo nova pota. Nekateri med njimi spadajo v svetovno slovstvo, kakor Provansalec Mistral.

Regijonalistično slovstvo si je ustvarilo in pridobilo čitateljev, katerih krog vedno raste. Francozi, ki morda še niso niti dobro poznali sosedov sonarodnjakov, se spoznavajo med seboj, tujci, katerim prihajajo te knjige v roke, uvidevajo, da živi izven Pariza še velika, raznolika, zanimiva Francija in da je oni, ki jo prosi učuje, bogato poplačan.

Mati regijonalizma je romantika, ki je obrnila pozornost na narodne tradicije in vzbudila zanimanje za lokalno zgodovino, za pesmi in povesti, z eno besedo za narodno blago. Iz tega se je pozneje rodil regijonalizem in njegovo slovstvo. Za časa romantike se dvigne narodna zavest po vsej Evropi, podložni narodi se izkušajo osvoboditi, razcepljeni združiti se. «In če čutijo narodi, da imajo pravo do neodvisnosti, kako ne bi pokrajine slutile, da imajo pravo do avtonomije?» (Poinsoot.)

Pripravna in začetna doba traja za francosko regijonalistično slovstvo nekako od leta 1830. do 1850. Okoli 1850. popisuje Balzac pokrajinske življenske razmere v svoji Comédie Humaine (Scènes de la vie provinciale) in enako George Sand v nekaterih svojih romanih (La Mare au Diable 1846, La petite Fadette 1848, François le Champi 1850). Vojna 1870./71. je sicer za desetletja ovirala regijonalistično gibanje, a okoli 1890. se je začela za pokrajinsko

slovstvo nova doba, čas razmaha in procvita. Danes je že težko, nabrojiti število regijonalističnih pisateljev in pesnikov.²

Nemogoče je, potegniti natančno mejo med pokrajinskim in ostalim slovstvom, kajti regijonalisti ne obdelujejo samo regijonalističnih snovi, kakor tudi nahajamo pri drugih pisateljih cela dela ali posamezna poglavja, ki spadajo v regijonalizem. Balzac in Sand sta že omenjena, dodal bi še naturaliste: Maupassanta z njegovimi novelami, Daudeta (Nouma Roumestan, Tartarin de Tarascon), Zola (Germinal, Terre) itd.

Moj namen je, podati iz velike plodovitosti francoskega regijonalističnega slovstva zgodovino enega izmed njih, namreč bretonskega, prej pa hočem na kratko orisati Bretanjo, njeno zgodovino in prebivalce, v kolikor je to neobhodno potrebno za razumevanje bretonskega slovstva.

Bretanja (la Bretagne) je polotok na skrajnem severozapadu Francije in moli daleč v Atlantski ocean, ki jo obdaja od treh strani, tako da je klasična dežela morja, kar izraža tudi njeno staro keltsko ime Armor (ar = na, mor = morje). Bretonski pesnik pravi:

O Breiz Izel, ô kaera vro!

Koat enn hé c' hreis, mor enn hé zro!

O Bretanja, o prelepa dežela!

Gozd v sredini, morje okoli!

Morje je v večnem boju z njenim granitnim obrežjem, ki je visoko, a razkosano, v večnem boju z njenimi prebivalci, ki so postali v njem močni, žilavi in imajo nekaj trdega, granitnega v svojem značaju. Bretanjo obdaja nebroj večjih in malih otokov in kleči, delo «divjega» morja, kakor ga navadno imenuje bretonska narodna pesem. Živahna domišljija naroda pripoveduje o celih potopljenih mestih, ki stojijo še danes nerazrušena globoko pod morsko gladino. V mirnih nočeh se čujejo njih zvonovi iz globočine. Ker-Is, Islente, Occismor so imena teh bretonskih Vinet. Bretonski pesnik Yves Berthou opeva Ker-Is:

Ces rocs prennent mille aspects de cathédrales

De tours et de palais et de remparts;

Et, dans l'horreur de ces ruines colossales,

Les trépassés sortent tremblants de toutes parts.

Ker-Is! Ker-Is! ô cité légendaire!

Ker-Is! c'est toi que contemplant mes yeux.

La lune, pâle, est pleine et faiblement éclairé

Ton peuple et tes palais mystérieux. (*La Lande fleurie.*)

² Kdor se zanima za slednje, naj si ogleda bogato zbirko Les poètes du terroir du XVe siècle au XXe-siècle, textes choisis, accompagnés de notices biographiques, d'une bibliographie et de cartes des anciens pays de France par Ad. van Bever (Paris, Delagrave, 4 tomes, 1918—1921).

Te skale kažejo tisoč oblik katedral,
stolpov in palač in utrdb;
in v grozi teh kolosalnih razvalin
umrli vstajajo trepetajoč od vseh strani.

Ker-Is! Ker-Is! o pravljlično mesto!
Ker-Is! tebe gledajo moje oči.
Luna bleda je polna in slabo razsvetljuje
tvoj narod in tvoje skrivnostne palače. (Stepa v cvetju.)

Morje je za Bretanjo neizmeren vir zdravja in bogastva. Prebivalci so izborni mornarji, v jadrnicah se vozijo loviti polenovko na peščenine pred Novo Fundlandijo in Island.³

Notranjost Bretanje je valovito, slikovito gričevje. Večinoma so to pustinja, pokrite z bodičevjem, praprotjo in resjem, gozdovi, travniki in polja so bolj redki. Pomladi, ko je posuto bodičevje s tisoči majhnih rumenih cvetov, izgleda dežela kot neizmerno zlato valovje:

O printemps de Bretagne, enchantement du monde!
Sourire virginal de la terre et des eaux!
C'est comme un miel épars dans la lumière blonde.
(Le Goffic: *Le Bois dormant.*)

O bretonska pomlad, čar sveta!
Deviški smehlaj zemljé in vodá!
Kakor bi bil med razlit v rumeni luči. (Spavajoči gozd.)

A ko pride jesen, se resje odene v ametistov cvet in v vijoličasti barvi žaluje narava za umirajočim poletjem.

V prastarih časih je pokrival vso Bretanjo ogromen hrastov gozd, stara tradicija ga imenuje Brocéliande. In s tem imenom nam stopi pred oči kralj Artus s svojimi junaki «okrogle mize» (Table Ronde), z Lancelotom in Gauvainom, vsa «matière de Bretagne», krog bretonskih epopej, ki so svetovnoznané in so jih posnemali skoraj vsi evropski narodi. Tako je že pred stoletji igrala Bretanja važno vlogo v francoskem in svetovnem slovstvu.

Poznejša zgodovina Bretanje je tesno zvezana z usodo Francije. Prišla je popolnoma pod njen vpliv, čeravno si je dolgo ohranila svoje svobode in privilegije. S Francijo je skupno pretrpela vse preobrate od stoletne vojne do francoske revolucije in svetovne vojne. Bretonci so danes Francozi, tudi oni, ki govore samo keltsko. To je rezultat večstoletnega razvoja. Separatizem se je sicer vedno ponavljal, a je brez pomena. Bretonski pesnik Michelet je rekel: «L'important, c'est d'être Français, sans cesser jamais d'être Breton» (Glavno je, biti Francoz, a nikdar prenehati biti Bretonec).

³ Ti mornarji se imenujejo Terrenewas, oziroma Islandais.

Najznamenitejši možje, katere je dala Bretanja Franciji v prošlem stoletju, so: admiral Linois, zmagalec pri Algésirasu, waterlooški junak general Cambronne in pisatelji Emile Souvestre, Chateaubriand, Lamennais in Renan.

Število zavednih Bretoncev keltske narodnosti se je cenilo na približno 1,330.000 (torej malo manj kakor Slovencev), par stotisoč jih je med njimi, ki ne znajo nič, ali le prav malo francoskega. To so večinoma starejši ljudje, mladina se uči v šoli vse v francoščini. Bretonski (keltski) jezik je izgubil na vzhodu Bretanje že veliko ozemlja in le zapadna polovica dežele je še čisto bretonska. Ta jezik se deli v štiri narečja (le trégorrois, le léonard, le cornouail-lais, le vannetais), ki se precej razlikujejo med seboj.

Kakor je jezik razdeljen, tako je tudi Bretanja sestavljena iz majhnih zanimivih deželic, ki segajo od griča do griča, od fare do fare, kar izborno označuje bretonski pregovor:

Kant bro, kant gíz,
Kant parrez, kant iliz.

Sto pokrajin, sto navad,
sto župnij, sto cerkva.

A skupaj je vendar velika, harmonična celota in narod, ki biva v tej deželi, ji je čisto podoben. Michelet pravi o njem: «Sur la terre de granit marche la race primitive, elle-même d' une finesse de caillou» (Po granitni zemlji koraka preprost rod, sam uglajen kakor kremen). A njegov rojak pesnik Le Braz, ki ga omenjam pozneje, mu dostavlja:⁴ «Michelet pravi finesse, a ne dureté (trdota), to je znak bretonskega naroda». Sirovost je tuja njegovemu značaju, kakor tudi nizkotnost. Duševna, srčna kultura je tudi pri neizobražencih na višku.

Pesnik Le Goffic pravi (L'Âme Bretonne. Paris, Champion, 1902, str. 1.) o svoji domovini in njenih prebivalcih tole: «Bretanja je dežela preteklosti. Nikjer niso običaji ohranili tako starinskega lica, tako globoko segajoče zastarele plemenitosti in čara. Na skrajnem koncu sveta v večnem somraku⁵ je življenje polno skrivnosti, duše so resne in vdane, kakor bi bile pod vtisom dvojne brezkončnosti, morja in neba. Na tisoče znamenj jasno dokazuje nadzemesko vmešavanje ob vsakem času in v najnavadnejših stvareh. Človek ni sam svoj gospodar: koraka v nevidnem živem omrežju krepkih verovanj, ki vodijo vse njegovo življenje. Globoka originalnost te dežele se pa ne kaže samo v duševnem pogledu. Odkriva se tudi v njeni razdrapani in razriti zemlji, v tajinstvenih gozdovih, čudovitih grmadah skalovja, neskončnosti

⁴ V predgovoru k vodniku Guide Bleu: Bretagne.

⁵ Bretanja je dežela megle.

njenih pustinj in blede luči, ki jo ovija v daljni megleni pajčolan. Kakšno nasprotje z ostalimi francoskimi pokrajinami!»

Bretanja je polna starih kapelic in cerkva, zidane so, kakor vsa bretonska poslopja, iz večno trajajočega granita. Tenke konice stolpov, fino izrezljane, so nekaj posebnega. Razen tega stoji po deželi nebroj granitnih križev. Kristovo telo in križ sta klesana iz enega kosa. Večkrat je okoli križa cela Kalvarija iz granita, žalostna Mati Božja, štirje preroki, slike iz Kristovega življenja in trpljenja:

«Ar groaz e Breiz a zav ha fenn Križ v Bretaniji dviga svojo glavo
Beteg an env euz pep tranien.» do neba iz vseh dolin.

Bretonci so z izjemo par protestantov vsi katoliki, a njih vera je katolicizem prav posebne vrste. Vse se suče pri njih okoli problema smrti in življenja onkraj groba.

Yves Berthou, pesnik citirane balade o Ker-Isu, pravi o svojih rojakihi: «Mi Kelti smo zašli s pravega pota. Rim in cerkev sta napravila iz nas tujce na lastni zemlji. Mi smo sinovi onih, ki so prinesli okcidentu civilizacijo, učenci druidov, vzgojitelji Pitagore. Toda postrigli so nam peroti in iztaknili so nam oči in sunili so nas z nogo v blato...»

Svetnikov, ki jih častijo v bretonskih cerkvah, ne nahajamo nikjer drugod. To so pobožni čudodelniki izza časov preseljevanja Keltov iz Anglije, svetei, ki jih ni kanoniziral Rim, pač pa narodovo oboževanje, n. pr.: Saint-Mathurin, Saint-Tupetu, o katerem bomo še pozneje čuli, Saint-Thégonnec, Saint-Herbot, Saint-Guirec. Vsak teh svetcev ima svojo cerkev ali pa vsaj kapelico (oratoire), in gotovega dne v letu se tu praznuje njegov «pardon», to je žegnanje, in takrat se od daleč na okoli zbere ves narod. Pardon je najprej cerkvena slavnost z veliko mašo, procesijo, litanijami in blagoslovom, večer pa je posvečen prosti zabavi in — žganju.

Pijančevanje, ki je močno razširjeno po Bretanji, vsebuje nekaj resnega, da, celó religioznega, česar tujec ne more dobro razumeti. Odtod njih mračne vizije, da vidijo in čutijo ponoči duše umrlih, imenovane «anaon», ki blodijo preko potov in pustinj in jih slišijo v ječanju vetra in šumenju listja.

Veter je za Bretonca nekaj skrivnostnega, nadzemskega:

«Ann avel a zeu deus a bell; Veter prihaja od daleč;
Dén na oar piou é ann avel.» Nihče ne vé, kdo je veter.

Okoli hiše tuli in joka in prosi v božjem imenu, naj ga puste malo k peči, da se ogreje. Pesnik mu odpre vrata in

✘

✘

Il m'a raconté son histoire,
Sa misère, son purgatoire.
Père ni mère il n'a connu;
Il ne sait où va son pied nu,
Ni d'où, nu-pieds, il est venu.

Une âme est en lui qu'il ignore,
Une âme innombrable et sonore;
Il la traîne par l'univers;
Elle est la chanson des blés verts
Et le rugissement des mers.

(A. Le Braz: *Chanson du vent qui vente.*)

Pravil mi zgodbo je svojih zmot,
revščino svojo, svoj križev pot.
Očeta, matere ne pozna,
ne vé, kam bosonog vihra,
odkod prišel je bos, ne zna.

Lastna duša mu je neznana,
brezštevilna je in ubrana,
po vesoljstvu žene ga;
pesem je žita zelenega
in rjojenje je morja.

(Pesem vihrajočega vetra.)

V vetru tulijo duše utopljenih mornarjev, vsa hiša ječi, vrata škripljejo, a vdove je strah:

Il vente, il vente! Sur leurs corps
De chair vivante,
Les caresses des baisers morts
Courent en frisson d'épouvante.

Oh, le vent, le lourd vent d'hiver
Tout chargé d'âmes!...
Ceux qui se sont noyés en mer
Ne laissent plus dormir leurs femmes.

(A. Le Braz: *Les hantises.*)

Vihar vihra! Njih telesa
iz živega mesa
božanje mrtvih poljubov
spreletava v grozi.

Oh, veter, težki zimski veter,
prepoln duš!...
Oni, ki so se vtopili v morju,
ne dajo več spat svojim ženam.

(Mora.)

(Dalje prihodnjič.)

Miran Jarc:

Črni čarodeji.

(Nadaljevanje.)

Po dopoldanskem srečanju z Moljem, je dal ravnatelj Grozd avto kmalu ustaviti. Po drugi cesti se je vrnil v mesto. In šele proti večeru se je spet odpeljal na grad. Logar ga je takoj povedel k Mariji, ki je sedela v naslanjaču pri oknu in zrla na valovito pokrajino, ki so jo začele beliti prve snežinke. Neko omotično občutje je prevzemalo deklico, bodisi, da je motrila ples belih zvezdic, ali pa brezvoljno poslušala uspavajoče pripovedovanje vsevednega in prijetnega gosta, ki je umel dražiti njeno domišljijo z eksotičnimi bajkami in doživljaji in čaral pred njo daljne pokrajine tihih otokov s pravljичnim rastlinstvom, godbene noči s toplo žarečimi velikimi zvezdami, brezmejna morja, preko katerih drsi bolešno prepevanje mornarjev na samotno bežeči jadrnici... in zategla pesem ugaša v brezprostorju, potoneva v veličastno molčanje obzorij, kot da se preлива s svitom južnih zvezd v skrivnostno kadilo, ki ga pošiljajo milijoni človeških src v božanske višine obupnega koprnenja...

— Tako lepo celo Ivan ni govoril, se je Marija na tihem zavzela in pomislila, ali je res, da se je tako izgubil?... Grozd ji

je namreč povedal, da je Ivan član zarotnikov, ki so izzvali vstajo, da bi upropastili sedanji družabni red. Ravnatelj je presenetljivo spretno razpredel niti svojega načrta. Ko se je docela nepričakovano zvečer pripeljal na grad, je staremu graščaku takoj v kričečih in strašnih barvah naslikal položaj v mestu ter ga kot dobrega znanca naprosil, naj mu dovoli zavetišče za nekaj dni, «dokler se vihar ne poleže in da se nesrečni ravnatelj izogne podivjanosti plenečih tolp, ki razsajajo po mestu».

Kajpada ga je dobri Logar takoj z veseljem povabil. Ravnatelj je to priliko takoj uporabil, da je v obširno pripovedovanje «krvavih dogodkov» vpletel tudi Ivana Molja, ki ga je seveda — posebno napram Mariji in učiteljici — pomiloval, «da je sicer tako dostojni človek mogel pasti tako nizko... Nesrečnik, nesrečnik!»

Dekleti sta se zgrozili. — In tako se je Grozd že docela udomačil na gradu. Njegovemu bistremu očesu tudi ni ostala neopažena neobičajna prijaznost, ki mu jo je izkazoval stari Logar. Tudi je uganil graščakov račun: ta ravnatelj bi bil najvrednejši njegov naslednik in tudi pri Mariji bo našel odmeva, saj mu hči ne prikriva svojega nagnjenja...

Marijino stanje pa se je od ure do ure slabšalo. Niti v sanjah bi ji ne prišlo na misel, v kakí zvezi je prav za prav ravnateljjev prihod na grad. Pollaščala se je je duševna trudnost... In neprestano se ji je prikazoval trpeči obraz Ivanov, ki se je potapljal in spet vzdigoval iz penečega se valovja fantastičnih podob.

3.

Ob določeni uri se je Ivan Molj, ki je ves čas presedel v bližnji kavarni, odpravil spet k Allanu & Co. in res našel omejeni dohod. Sel ga je odvedel v drugo nadstropje in mu pokazal iskano sobo. V tej čakalnici je bilo zbranih že mnogo gospodov, ki jih je Molj le navidezno poznal kot uradnike tega podjetja. Pogovarjali so se o docela brezpomembnih stvareh, kot da jim zdaleka niso mar dogodki v mestu. Šele ko so zagledali Molja, so se začudeni ozrli. On pa se je sklonil k sosedu in ga vprašal po Rubinu.

«Seveda ga ne poznate,» se je mož nasmehnil, «tudi mi ne. Šele včeraj je menda došel v naše mesto.»

Koj zatem je vstopil v sobo sluga in prosil gospoda Molja, «naj mu sledi».

Ko je stopal Molj po električno razsvetljenem razkošnem hodniku, ga je mučila drhtavica, ki je ni mogel ovladati. Zdelo se mu

je, da je zdaj popolnoma predan tajni sili nekega nepoznanega človeka, ki ima z njim izvestne namene. Šele zdaj se je, dasi nejasno, zavedal svojega usodnega koraka, ki ga je storil s pristopom med te zagonetnike. Sluga mu je odprl visoka vrata, za katerimi je bilo treba še odgrniti težko baržunasto zaveso.

Molj se je videl v izbranem salonu v zelenem svitu, ki je lil od skupine žarnic, umetniško izdelanih v obliki rož, pritrjenih na marmornatem stebričku. Sobo so prevejali omotični vonji čudovitih cvetlic v japonskih vazah, ki so bile razpostavljene v umetnem neredu po mahagonijevih mizicah.

Za pisalnikom, zastrtem pri oknu s široko modro zaveso, je sedel gospod srednjih let z gostimi črnimi lasmi in prav tako brado. Iz oči mu je sijal prodiren, pa nenavadno miren pogled. Vsa njegova postava je izražala odličnost in dostojanstvo.

Molj se mu je približal s komaj slišnimi koraki po mehkih modrih preprogah ter se mu predstavil. Rubin mu je velel sestri in izvlekel iz predala sveženj listov, po katerih je začel naglo iskati.

Molj se možu ni upal pogledati v oči. Ko ga je tako videl med najrazličnejšimi električnimi pripravami, odkoder so vodila gosta žarkovja žic v drugo sobo in v tem prostoru z obilico razkošnih predmetov in slik, ki bi vsekakor bolj pristojale damskemu salonu, se ni mogel ubraniti tesnobe, ki je vela od skrivnostnega predsednika. Obenem pa se je neprestano izpraševal: «Ali že nisem nekoč videl tega obraza? Prav teh oči?...» Toda zaman se je izkušal spominjati.

Nestrpno je čakal, kdaj in kako ga tujec nagovori.

Tedaj pa je Rubin vpri svoj pogled v Molja in ga vprašal spet po imenu ter mu čital iz lista razna vprašanja in odgovore — nekak obris Moljevega življenja, kot ga je moral vsak član sestaviti.

«Torej,» je Rubin začel z nenaravno temnim glasom, «kot vidim, ste vi svojo srečo že poizkusili na vseučilišču kot medicinec, nadaljevali potem svoje tozadevne vežbe na bojišču in v ujetništvu in se nato dve leti ukvarjali s poučevanjem dece. Potem ste se zatekli k nam. Zanimivo! Povod? Kakor mi je sicer vaše osebno življenje neznan, stavim, da se nisem zmotil, če trdim, da ste gotovo mnogo razmišljali o zmislu življenja, čigar nezmislne udarce ste prebridko čutili na lastni koži, tem bolj, čim vneteje ste izkušali doseči ravnovesje med sabo in današnjo človeško družbo. Tudi vas je moral osupniti vedno bolj padajoči ugled kulturnih vrednot in nevzdržno, da ne rečem obupno stanje

duševnih borcev za človeštvo. Včlanili ste se pri nas kot stotine drugih in požrtvovalno ste pisali in prepisovali kopice listin v tuji pisavi. Toda skrbne oči preglednikov so videle v vas nadarjenega človeka s posebnimi zmožnostmi, ki jim dolgujete zahvalo, da smo vas zdaj odlikovali — z onimi tovariši vred, ki ste jih pravkar videli v čakalnici — s povabilom k udeležbi današnjega odločilnega sestanka v glavni dvorani. V vas zaupam in tudi vi se zavežite, da ostanete še nadalje v vsakem oziru neomajno in zvesto naš pristaš!»

Molj je vstal in svečano obljubil, da bo vztrajal do konca. Segla sta si v roke.

«Da, vztrajati treba do konca... v tem duhovnem boju,» je posebno poudaril Rubin, «kajti s takimi sredstvi, kot oni na ulici, mi ne delujemo!»

Molj je osupnil: torej vendarle niso današnji dogodki v zvezi z Rubinovim nastopom?

Rubin pa je nadaljeval: «Morda me še ne razumete docela, toda pri seji, ki se začne vsak čas, boste zvedeli podrobnosti. Za zdaj sva končala. Počakajte spet v čakalnici, dokler vas ne pokličejo v dvorano. Tačas pa si oglejte tole knjižico.»

Zagonetni predsednik je Molju ponovno segel v roko ter mu izročil v dar v srnje usnje vezano knjigo «Pajčolan boginje Maje».

Molj se je vrnil v čakalnico, sedel k mizici in začel ogledovati razpravo, ki mu je budila silno zanimanje.

Opisane so bile različne vaje, ki pospešujejo razvoj domišljije. Tako n. pr. se je bilo treba uriti v predstavljanju kovinskega novca v vsej podrobnosti in si predočevati njegovo rast do plošče z večkilometrskim premerom. Sledili so slični poizkusi s predočevanjem cvetlic, dreves, ki so ti morala v domišljiji zrasti v nadnaravno višino. Nad vse presenetljivi so bili vzgledi z barvami. Tako so bile opisane vaje v zamikanju v rdečo, žolto, zeleno ali modro solnčno svetlobo, ki naj bi izzvala celo temu odgovarjajoč telesni občutek. Na poslednjih straneh je našel Molj celo slučaje, ko je mogel «učenec» samo ob pogledu na fiziognomijo kakega Napoleona, Bismarcka, Rockefellerja... sam občutiti v sebi sile, ki so jih izražali ti redki zemljani.

Strme je odložil Molj knjigo, ki mu je izzvala najdrznejše zamisli ter mu razkrila veličasten pogled v življenje. Zazdelo se mu je, da je našel ključ, ki mu odpre sleherna vrata na poti v blestečo bodočnost. — —

Medtem pa so se v čakalnici že zopet vsi zbrali in električni zvonec je rezko zabrnel.

Vstopili so v blestečo dvorano. Ko so posedli po klopeh v polkrogu, je vstopil na oder — Rubin. Nekaj trenutkov jih je pozorno motril, kot da hoče vsakega posebej prepojiti z omotičnimi žarki svojih pogledov, nato pa je začel s posebno mirnim, nizkim glasom, ki ga je stopnjema ojačeval in dvigal, dokler niso njegove besede odmevale po dvorani ukazovalno kot ognjeni meči in se neizprosno sekale v dušo slehernega poslušalca.

«... Gospodje, ali ste sploh vedeli, káko je vaše opravilo in kako važnega pomena so spisi, nad katerimi ste se morda že nejevoljni sklanjali ure in ure, dan za dnem? Morda ste nekateri celo ugibali, da služi skrivnostna pisava za dopisovanje med zarotniškimi krožki in družbami, ki delujejo po vseh mestih naše države. Niste se motili. Res je: pisava je imela namen prekriti vsebino, kajti glavna naša naloga je bila, ohraniti vsak naš ukrep taje. Domišljija vam je morda celo odgonetala prikrito vsebino in menili ste razbrati ukaze za napade na predstavnike današnjega trinoškega vladnega sistema. Toda, dragi, bili ste v usodni zmoti! Kajti vnovič si zapomnite, da mi ne delujemo z bombami, bodali, puškami in topovi! To slabotno orožje radi prepuščamo vsem onim, ki se še niso dvignili nad stopnjo živalskega življenja, ki še niso v sebi razkrili in doživeli duha, njega brezmejno vsevlast in vsemoč. Mi ne trepečemo pred nasiljem vojaštva in se ga tudi sami ne poslužujemo, kajti z nami so v zvezi vse druge velesile, o katerih se niti najdrznejšemu današnjemu anarhistu ne sanja. Zavrgli smo vse strupene pline, smodnik, dinamit in ekrazit so le otročja igrača v primeri z našim strašnim razstrelilnim sredstvom, ki ne uničuje samo teles, temveč — duha! In to sredstvo, moji zvesti, je — misel. To je misel, ki jo je rodila nadčloveška volja in ima moč, da se uresniči v vsej vseobsežnosti, da bi pred posledicami vztrepetal celo najrazvratnejši fantast. Toda, začudeni mi boste zdaj očitali: v kakem nesoglasju pa so moje besede z današnjimi dogodki, ki so bili izraz nasilja in razpaljenih strasti, da ste se nehote vprašali, ali so morda novi «rešitelji» kaj boljši od odstavljenih gospodarjev? Nič niso boljši, kajti vse njihovo divjanje izvira iz slabosti in strahu. Človek moči ravna povsem drugače: miren je, celo smehlja se, pri tem pa nasprotnika neusmiljeno zgrabi in vrže v ječo, ne njegovega telesa, temveč njegovega duha. Ali ste si že pozorno ogledali v zrcalu svoj duhovni obraz, da boste mogli razumeti moje besede? Ste že izpili čašo trpljenja do dna in kljub temu ohranili še nasmeh in ubranost?

Vedite, da so današnji dogodki v prav rahli zvezi z delovanjem tako zvanih Allanovcev. Kolikor vem, so te povzročili docela drugi zarotniki, ki spadajo po načinu svojega delovanja še v srednji vek. Da pa smo zadnje dni včlanili toliko morda nezanesljivih koristolovskih oseb, ter se zdi, da je ta, do zdaj uspešna vstaja delo naših, vam moram pojasniti dejstva, ki vas bodo neobičajno presenetila. Spomnite se, kako ste prepisovali one zagonetne listine. Za to opravilo je vsakdo prejemal visoko plačilo. Vidite, naša prva dolžnost je, da zagotovimo svojim zvestim čisto neodvisen obstoj. Toda vse vaše dosedanje delo je bila le — krinka, ki smo jo morali rabiti za tem uspešneje delovanje, da uresničimo prej ali slej resnični duhovni preobrat, ki nam omogoči, da se polastimo vseh panog kulture in razvijemo vsepovsod svoj prapor.

Veste, kaj je vsebina onih tajnih spisov? Nič drugega kakor — nedolžna berila! Da, razumem, čudite se. Glejte, lahko bi se namreč zgodilo, da bi prejšnji mogotci — zdaj ni več te nevarnosti — pri nas uvedli preiskavo, ki smo jo celo želeli. V tem slučaju bi bili člani obvarovani vsakih posledic, saj so njih vpisi uničeni. Policija bi torej dobila v roke le spise, ki smo jim nalašč prizdejali ključ. In mislite si njih razočaranje, ko bi razkrili namesto namišljenih, državi nevarnih dopisov — nedolžna berila! Toda še vseeno bi lahko sumničili, da se za tem skriva še kaj opasnejšega. Ali mi smo tudi v tem oziru zavarovani: raztrosimo govornice in uprizorimo celo navidezno izdajstvo, češ: to nezmislno početje je povzročil neki pustolovski ameriški milijonar, ki je na ta način omogočil zaslužek več sto revežem, sebi pa izvirno veselje. Skratka, vedite, da je bilo vse vaše dosedanje opravilo zgolj pretveza, ki se je bomo po potrebi morda še nadalje posluževali. Toda naša zarota obstoja vse drugod. Omenil sem že, da gre za duhovno nadvlado in če dosežemo to, nam bo vse ostalo navrženo.

Prilično vem, koga imam pred sabo in tudi da je vsakdo izmed vas posegel z mislijo vsaj nekoliko globlje kot vsi oni povprečniki, ki hodijo samo po zemlji. Toda nam ni še dovolj, da verujemo v bivanje duha in v njegovo vseoblast, mi moramo sami v sebi razviti zmožnosti, s katerimi hočemo pritegniti nase vse tajne sile vsemira. Premagati moramo sebe in združiti misli v eno samo: z neizprosno logiko razuma in neodoljivo voljo moramo vsiliti nasprotniku svoje zahteve. Ta naš nasprotnik je prav za prav slaboten, ker sploh ne ve za to čarodejno sredstvo in zato nam je zmaga zagotovljena. Vsakdo mora brezpogojno...»

V tem hipu pa je govornika prekinil naglo vstopivši sluga, ki je javil, da ga nujno kličejo k telefonu. Med poslušalci je nastala napetost. Ko je Rubin odšel, so se vsi pritajeno razgovarjali; vtis njegovega govora se je čital z obrazov...

Čez par minut se je Rubin vrnil. Okrog ust mu je igral lahen nasmeh. Vsi so slutili, da jim razodene nekaj nad vse važnega. On pa je mirno kot prej stopil na svoj prostor in hitro nadaljeval:

«Za sedaj vam bodo zadoščale knjižice, ki sem vam jih razdal. Vsak teden se sestanemo na določenem kraju, da se pogovorimo o uspehih. Omenim le še, da imamo brate po vsej Evropi, ki so še z nami vred pripravljali na gigantski boj v bodočnosti. Zdaj naj zaključim, kajti pravkar sem pri telefonu izvedel od osrednjega odbora, da se je vladinovec posrečila protirevolucija in v najkrajšem času zasedejo naše mesto ojačene vojaške čete!»

Med poslušalci je zašumel nemir.

«Gospodje, to je vendar za nas brez pomena; kajti naše delo se odigrava v skrivnostnem carstvu duš. Mirno se razidite in pripravljajte se varno in tiho po smernicah, ki sem jih vam dal. Bodite brez skrbi: nikogar izmed vas ne pozabim! Ostanite zvesti, neomajni in neizprosni!»

Vsakemu posebej je podal roko. Zamišljeni so zapustili dvorano. Par minut kesneje se je Rubin z vsemi važnimi listinami odpeljal v avtomobilu neznano kam...

Molj je še pravočasno došel do svojega stanovanja, kajti prav tedaj je začul vojaške signale. —

Po izpraznjenih ulicah so odmevali težki koraki pehote. Nad mestom je bilo proglašeno obsedno stanje. — —

4.

Utrujen od prekipevajočih dogodkov se je vsedel Molj v star naslanjač nasproti ogledalu. Skoro prestrašil se je svojega obraza. Po vsem telesu ga je mrazilo in oledenele roke je topo položil na kolena ter se naslonil nazaj, izkušajoč zatreti v sebi prav vsako misel, da bi se docela umiril. Toda čim bolj se je zdel telesno onemogel, tem bolj je vrel v njegovi duši tok premišljanj in ugibanj.

«Ali sem zbolel?» se je vznemiril.

«Kam me zavede to življenje? Ali nisem zmirom nesrečnejši suženj nekega krutega gospodarja, ki mu sploh imena ne vem? Morda je moja bodočnost še sijajna in bleščeča, morda pa me neso noge v vedno hitrejšem diru v strašen prepad. Allanovci... vstaja... Rubin... zagonetna posvetovalnica... Kot mora so

legale nanj te slike in zazdelo se mu je, da tava v strašni temi izgubljen, osamel in preganjan. Noč pa je vse gostejša, vse mrzlejša in vsaka stvar izžareva grozo, ki mu ustavlja korak in mu oklepa roke z nevidnimi verigami; vse telo mu dreveni, okame-neva in le strah, strah pred vsem vesoljstvom, pred samim seboj, je še edini izraz življenja v njem,

Pa se je zganil in se začuden ozrl, kot da se je prebudil iz mrzličnega polsna. Spet je ugledal v zrcalu svoj molčeči obraz, ki ga je barvala luč z mrtvaško bledoto in stopnjevala grozničav soj široko razprtih oči...

«To sem jaz? ...» je osupnil, «ali ni to tujec, ki me sovraži, zalezuje, straši? Ah, blaznost! Ali sem bolan, da se me polašča taka bojazljivost? To je vendar Ivan, oni dobri, zaupljivi Ivan!»

Zrcalni obraz se je trudno nasmehnil, kot da sam ne veruje Ivanovim besedam. Tedaj pa se je Molj spomnil davne podobe. Svojega stalnega, a že pozabljenega pripeva neskončne uspavanke: selski dvorec v zahajajočem solncu... na verandi sedi deklica s knjigo v roki in čita... poleg nje se igra mačica...

«Marija! Marija! Ti, nedosežna boginja pokoja in tihe sreče! V tvojem zavetju pošumevajo stoletna drevesa in od gozdov plove vsepozabljenje. Molči pokrajina v solncu in mesečini, ne bije ura, na duri ne trka nemirni, nočni potnik... le uspavajoč pogovor, le molitev dveh duš se glasi v tišino brezčasje in brezprostorja. Vsaka ptica zloznanilka obnemore na begu do tvojega domovanja in tvoja misel se pri tem izpremeni v struno, ki podrhteva ob dihih nezemskih pokrajin! Marija, tolažnica mojega blodečega duha, kam se je zagledala tvoja duša? Kdo je oni zli duh, ki je zdaljšal razdaljo med nama v število dolgih, dolgih let?»

«Dolgih, dolgih let?» In Molj se je domislil, da je preteklo komaj dvanajst ur, odkar se je poslovil od nje. Tedaj pa se je tudi spomnil včerajšnjega mračnega večera, Marijine boleznosti in — današnjega srečanja z Grozdom.

Grozd!

V domišljiji je nenadoma zrastel pred njim v nadnaravno postavo, v vtelešeno sovražnost življenja samega.

«Kot izgubljeni sin blodim v tujini in neznani ljudje mi s svojimi razodetji kot z opijem uspavajo vest, ki me kliče: vrni se, vrni se nazaj! Na moji domačiji pa bo zakraljeval ravnatelj Grozd... na vrtove mojih davnih sanj bo stopil brezobzirno... iz sten tihe grajske sobe še niso izdehteli dihi mojih besed, a že jih bo prekril izliv vsiljivčeve volje. — Peljal se je v avtomobilu, ponosen, drzen, kakor da je zanj že pripravljena svatba. Jaz pa,

ki sem sin onih gozdov, poljan in parkov, sem odhajal samotni kakor deseti brat in ponižno sem se moral kraj ceste umakniti visokemu gospodu...

Zakaj... zakaj...?

Ker je on ravnatelj, ker grabijo njegove misli in roke po zlatu, ker se jaz potikam po odljudenih cestah in se shajam z ljudmi, ki morajo nositi krinko in se pogovarjati za zaklenjenimi vrati. Kdo je oni odločevalec usode, ki je meni odmeril nestalnost, revščino in mi kot v zasmeh navrgel živo srce, trepetajoče in razpaljajoče se že ob soju pravljličnih sanj — njemu pa je nasul moči, bogastva in mu dodal še kamenito srce, ki oživi šele v požaru najviharnejšega življenja.»

Tako se je izpraševal Ivan Molj, zagonetni zrcalni obraz pa mu je očitajoče odgovarjal:

«Kdo je bil tisti, ki so ga odslovili iz službe, ker ni poznal reda in točnosti, ker je rajši prisluškoval žvrgolenju jutranjih ptic, pogovarjanju dreves, smehljanju potočka... kdo je bil tisti, ki je z željami in mislimi obsegel vso nebesno oblo, posmehoval pa se je onim «sužnjem», ki so vse dni in noči kopali zlato rudo dela? Kdo je bil tisti, ki se je umaknil iz vrst delavcev in prepustil svoje mesto drugemu? Ti, Ivan Molj — ti sam, sam si oni sovražnik, ki si odločuješ neznanu usodo. Sebe obtožuj in obsojaj!»

Molj pa mu je razljučen odgovarjal:

«Ali nisem stal tudi jaz v vrsti delavcev in umaknil sem se šele, ko sem uvidel, da se mi življenje navzlic mojim naporom roga? Grozdu pa se je samo zahotelo lepega gradu in Marije...»

Obraz mu je odvrnil:

«Ali ti je tako točno znan namen ravnateljčevga prihoda na grad — in če tudi, ali si gotov njegovega uspeha? Toda, kaj veš, ali je namen tvojega življenja postati Logarjev naslednik? Moj dragi, pomen življenja je prezagoneten, da bi mogel osebno srečo, ki jo najčesteje zahteva naše samoljubje, istovetiti s pravim namenom, ki se posamezniku morda šele pozno razkrije. Kar si zadnje čase doživel ob Mariji, ti vendar dovolj jasno govori, da je tvoja trdovratna zahteva po uresničenju neke navidezne sreče le usodna samoprevara, ki ti slepi pogled za nove možnosti udejstvovanja. Dokler ostaneš suženj lastne domišljije, boš nezmožen za najmanjši korak, ki bi te privedel na novo pot...»

«Molči, molči, izkušnjavec,» je zaklical Molj, a se skoro prestrašil svojega lastnega glasu, ki mu ni nihče odgovoril. —

V sobo se je od vseh strani plazil mraz...

«Kaj je to, da se razgovarjam s samim seboj?» je zavpil in naglo vstal, kot da se hoče umakniti neizprosному sodniku v ogledalu.

Na mizi je zagledal knjigo, ki mu jo je podaril Rubin. Polastilo se ga je vedro čuvstvo in zaupanje. Začudil se je obupanosti in duševni onemoglosti, ki se ga je ravnokar lotevala, obenem pa se je domislil, da mu utegne ta «poklic» koristiti tudi pri prenovitvi človeka v njem, ki bo z okrepljeno voljo in močjo uničeval vse protisile.

Sedel je k mizi in odprl knjigo. Toda komaj je prelistal nekaj strani, je spet nestrpen vstal in začel hoditi po sobi. Ponovno se je spomnil Marije.

«Morda pa sem vendar preveč črnogled,» se je tolažil. «S svojim vihravim obnašanjem sem dekleta odbil od sebe, toda mar mi ni mogoče vprav po sedanji poti doseči ravnovesja, ki mi bo razbistrilo bodoči položaj? In če me Marija vidi prerojenega...»

Toda tem mislim se je slednjič le nasmehnil: «Kako otroške načrte zamišljam.»

V duhu je videl včerajšnji prizor na gradu, ki mu je vendar dovolj jasno govoril, kako sanjsko in nezdravo je njegovo hrepenenje.

«Toda čemu, čemu mi ni mogoče umoriti teh pekočih želja?! Kaj si mi ti, dekle, da vstaja tvoja podoba kot tajnostni privid na obzorju, ki ga žarko razsvetljujejo krvavi plameni vsečloveškega trpljenja! V teh trenutkih, ko bi moral trepetati za usodo tisočih bratov in sestra, ki obupno trgajo strašne verige telesne in duševne zaslužjenosti, ko je vsakdo prenehal biti poedinec in se je misel, čuvstvo, glas slehernika prilagodil vseobčemu zboru prosečih, jokajočih, vpijočih, zdaj se prav tako kot iz družbe izobčeni izgubljenec lovim za prikaznijo, iztezajoč roke po njej, daljni, daljni, nedosežni! Ali je ona sploh zemsko bitje, ali ni morda zagonetna vtelesitev višjega miru in ubranosti, spomin na blaženost, ki sem jo doživljal kot otrok, ali pa slutnja, ki jo uresničeno skrivajo neznani vekovi prihodnosti, svet brezčasnosti in pokoja, ki za njim kopravimo zemljani — sužnji viharnega bega skozi vsemir doživljajev...»

Ali spet se mu je porogal ravnatelj Grozd in misli so se razvile v obratnem loku nazaj. Vse njegovo premišljevanje se mu je zazdelo bolešno iskano in «izumetničeno».

«Marija je ženska kot njene sovrstnice, le njena občutljivost ji vdaja neki poseben videz. Toda kakor je ljubila pogovore z mnenoj, tako ji bo zdaj dobrodošel ravnatelj Grozd, ki me v

marsičern preseza: spoštovan, odličen gospod je. — Moje hrepenenje se koncem koncev prav nič ne razlikuje od — želja, ki se zbude vetrnjaku ob prvi natararici, le da se jaz ogrinjam v razkošne halje najzamotanejšega modrovanja. Ali nisem le igračka docela nagonskih sil, ki se pri meni, človeku, pač javljajo v vse varljivejši obliki kot pri — živali...»

Tedaj pa je Molja mahoma prekinilo trkanje. Komaj se je okrenil k vratom, že je vstopil — orožnik.

Vljudno mu je izjavil, naj mu po višjem ukazu sledi.

«To je Grozdovo delo!» se je Molj zgrozil in stisnil zobe.

Nekaj trenutkov kesneje je izpred stanovanja oddrdral avto z aretiranim Moljem. (Konec prihodnjič.)

Li-Tai-Pe-Mirko Pretnar:

Slutnje.

Murva z listjem se je že odela;
kje si, zemlja, svoje cvetje vzela?
«Nikdar več se moj gospod ne vrne,
prej objamejo me sence črne.»
Pomladanski vetrič skozi zastor diše:
«Kam z boljó bi?» dekle v solzah vzdíše.

Književna poročila.

Jurčičevih zbranih spisov III. zvezek: Kloštarski žolnir. Deseti brat. (Konec.)

V literarnem uvodu razpravlja prof. dr. Prijatelj z njemu lastno akribijo o spočetku, zasnovi in slovstveni osebnosti obeh Jurčičevih spisov. Z zanimanjem in s pritrjevanjem sledimo njegovim izvajanjem, ki že kot taka svedočita o pomembnosti obeh spisov. To seveda ne izključuje, da bi tu in tam ne bili drugačnega mnenja. Ne morem na primer pritrditi urednikovemu očitku (str. VIII), da je največja psihološka hiba v «Kloštarskem žolnirju» utopitev patra Avgušтина, češ, docela neverjetno je, da bi se vsled ran oslabljeni inženir šel vozit s čolnom (nekam pedantičen se nam zdi urednikov argumentum ad hominem: «Naravno bi bilo, da bi čim prej izkušal priti domov v posteljo!»), in takisto neverjetno, da hoče prior stopiti v čoln k inženirju, dasi ga pozna kot strastnega nasprotnika. — Po mojem mnenju je i prvo i drugo dovolj utemeljeno. Baš telesne rane, ki so ga le trenutno omamile, so vnele v inženirju vso strast, in vroča kri mu je tem bolj zavrela, ker je bil prepričan, da zdaj pozna pravega povzročitelja. Ta strastni in romantični junak, ki ga od te strani ostro riše urednik na str. VI., naj bi šel zdaj, ko v njem vse vre, domov v posteljo? Kako mu je pač vzkipela strast in se mu je napela vsaka mišica ter so se mu potrojile moči, ko je nepričakovano pred seboj zagledal

smehljala in ni mogla odtrgati pogleda od fanta, zamazanega s črno prstjo.

Umili so ga z vinom; ves dišeč po njem in zemlji se je nagnil k njej: «Marta, lepe so vaše oči!»

«In vaše so divje lepe,» je izustila skoro nevede.

Sledila sta odhajajočim. Molče sta hodila in le njene oči so se naskrivaj kradle vanj. V mislih pa ji je zvenelo: «In pozabite, da ste... vi veste le, da raste drevo, da je zemlja vroča, da so zvezde vroče.»

«In v mojem srcu je vroče, oh kako vroče,» so se smehljale ustnice v prvi sreči po težki zimi.

Doma pa je odprla okno, strmela v nebo, sprostrla roke v sladki omamljenosti: «Mati, blagoslovljena mati, reši, reši me, jaz gorim. Saj norim, mati. Zvezde gredo.»

Skrila je svoje vroče telo pod odejo, le široko odprte oči so strmele v bleščeče zvezde. Ko jih je zatisnila trudnost, je vstala pred njimi podoba Damjanova, zamazanega z zemljo. (Dalje prih.)

Dr. Pavel V. Brežnik:

(Nadaljevanje.)

Bretonsko slovstvo.

Ta narod, ki je po eni strani tako praznoveren, sanjav in zamišljen, resen in pobožen, je po drugi strani krepak in realističen, graniten kakor zemlja, na kateri prebiva stoletja in stoletja; to nasprotje v njegovi duši se nam izborno kaže v njegovem slovstvu. Bretonsko slovstvo se začinja v začetku 19. stoletja z zbiranjem narodnega blaga. V tem času so nastale velike zbirke keltskih legend in narodnih pesmi. Pisatelj Emile Souvestre je leta 1836. cenil število zapisanih izvirnih besedil na približno deset tisoč. Iz najstarejših časov nimamo zapiskov, šele po 16. stoletju so bretonski bardji začeli zapisavati pesmi in so jih prepevali ob ljudskih slavnostih.

Dve vrsti teh pesmi poznamo: «gwerziou» in «sonious»; prve so temačne, fantastične pesmi, ki pripovedujejo o nadzemskih prikaznih, detomorih, dvobojih na življenje in smrt, izdajah, ugrabljenjih in nasiljih vseh vrst, to je poezija krepkih mož s trdno voljo; «sonious» pa opevajo nežne občutke, to so zaljubljene pesmi, sladke elegije, plesni refreni, otroške igre in petje, satirične in komične pesmi. To je lirski poezija, poezija žensk, zaljubljenec in sanjačev.¹

¹ Prim. F. M. Luzel: Gwerziou Breiz-Izel (t. j. bretonske balade II. del, predgovor).

Leta 1838. je vicomte Hersart de La Villemarqué (1815—1895) izdal veliko zbirko bardskih pesmi pod naslovom *Barzaz Breiz* (Bretonski bard). To je prva in najvažnejša zbirka te vrste. Ta izdaja je imela ogromen uspeh in je vzbudila enako zanimanje in navdušenje kakor Macphersonov *Ossian*. «Avtor je mislil, da je ustrelil samo s pištolo, a ustrelil je s topom» (M. de Kerdrel).

La Villemarquéju se je očitalo, da nekatere pesmi v njegovi zbirki niso narodne in da je druge svojevoljno popravil in izpremenil. Bodi kakorkoli, njegova zasluga in pomen te zbirke sta neprecenljiva. On je začetnik in hkratu klasik, ki mu je sledila dolga vrsta bretonskih slovstvenikov. V zbirki *Parnasse Breton*, ki sta jo izdala leta 1889. Tiercelin in Guy Ropartz, jih je zastopanih že šest in devetdeset. La Villemarqué, ki se je že rano začel zanimati za slovstvene starine svoje pokrajine, je izdal razen *Barzaz Breiz* še več drugih del o bretonskem slovstvu: *Contes populaires des anciens Bretons* 1842; *Poèmes des bardes bretons du seizième siècle* 1850; *Myrdhinn ou l'Enchanteur Merlin, son histoire, ses oeuvres, son influence* 1862; *Le Grand Mystère de Jésus* 1865; *Poèmes bretons du moyen âge* 1879; *La Légende celtique* 1895.

Pozneje sta izšli še dve drugi zbirki bretonskih narodnih pesmi; eno je sestavil Luzel, drugo *Le Braz*. Pravi začetnik keltskega jezikovnega gibanja v prošlem stoletju je Jean-François Gonidec (1775—1838), ki je spisal keltobretonsko slovnico in slovar, prevel biblijo in razna verska dela. Gonidec je reformator bretonskega jezika, vztrajni slovničar, ki je očistil jezik napačnih izrazov in tujk in tako omogočil njega pravilno rabo.

V onem času se pa poleg bretonskega slovstva v domačem jeziku začne krepko razvijati tudi francosko slovstvo v Bretanji in moj namen je, podati njega natančno sliko kot del francoske regijonalistične literature. Menda ni nobena francoska pokrajina tako bogata na pisateljih kakor ravno Bretanja. Danes izhaja tudi cela vrsta bretonskih slovstvenih revij v francoskem in bretonskem jeziku. Prva med njimi je bila *Parnasse breton contemporain*; od onih, ki so pisane v bretonskem jeziku, so najbolj razširjene: *Feiz ha Breiz* (Vera in Bretanja), *Ar Vro* (Dežela) in *Dihunamb!* (Prebudimo se!).

Prvi Bretonec, ki se je spomnil ožje domovine v svojih delih, je bil Chateaubriand (1768—1848), rojen v Saint-Maloju. Njegovi romani *René* in *Martyrs*, predvsem pa *Mémoires d'outretombe* opisujejo na več mestih krasoto Bretanje; ti opisi so služili za vzor vsej bretonski literarni šoli 19. stoletja.

Sledil mu je Brizeux (Julien-Auguste-Pélage, 1803—1858), ki je živel v Bretanji, v Italiji in v Parizu. V dovršenem jeziku je opisal šege in kraje v Bretanji. Najznamenitejše njegovo delo je Marie (1831), originalna in sveža idila v Pont-Kerloju, ena najlepših idil francoskega slovstva. Njegove keltske poezije so izšle pod naslovom *Télen Arvor* (Armoriška harpa), nekatere izmed njih so postale narodne in jih prepevajo po Bretanji. Zapisal je med drugim tudi bretonske legende in prevel Dantejevo Nebeško komedijo v prozi (1840). Bil je velik, po vsej Franciji priznan pesnik. O Bretoncih pravi:

La race courageuse et pourtant pacifique!
Comme au jour primitif, la race aux longs cheveux,
Que rien ne peut dompter quand elle dit «Je veux!»
Nous avons un coeur franc pour détester les traîtres;
Nous adorons Jésus, le Dieu de nos ancêtres;
Les chansons d'autrefois, toujours nous les chantons.
Oh, nous ne sommes pas les derniers des Bretons!
Le vieux sang de tes fils coule encore dans tes veines,
O terre de granit recouverte de chênes!

Pogumni in vendar miroljubni rod!
Kakor v davni prošlosti rod z dolgimi lasmi,
ki ga nič ne more zadržati, kadar pravi: «Hočem!»
Odkriti smo in mrzimo izdajalce;
častimo Jezusa, Boga svojih prednikov;
vedno prepevamo stare pesmi,
o, mi nismo zadnji Bretonci!
Stara kri tvojih sinov se še pretaka v tvojih žilah,
ti, granitna zemlja, pokrita s hrasti!

Brizeux je bil romantik. Razen imenovanih del je izdal še tri zbirke pesmi: *Les Bretons* (1845), *Histoires poétiques* (1851) in *Primel et Nola* (1852). Spisal je tudi poetiko v verzih *La Poétique nouvelle* (1855) v treh spevih (*la nature, la cité, le temple*).

Brizeux nam je naslikal bretonsko življenje in običaje v svojih pesmih, Souvestre pa v romanu *Les derniers Bretons* (1835—1837). Émile Souvestre (1806—1854) je navdušeno ljubil svojo domovino Bretanjo in je vse svoje življenje posvetil delu zanjo. S članki po raznih francoskih časopisih in knjigah (*Le Foyer breton, En Bretagne*) je kakor nihče drugi razširil po Franciji in po inozemstvu bretonsko slovstvo in spoznavanje te keltske dežele. Zapustil je razen tega dve majhni zbirki pesmi (*Trois femmes poètes inconnues, Rêves poétiques*).

Folklorist in pesnik Paul Sébillot (roj. 1843) je bil najprej slikar in je kot tak peš prepotoval vso Bretanjo. Občeval je s kmeti in mornarji in nabiral narodno blago. Izdal je celo vrsto narodnih

vraž, pesmi, pravljic, legend in dve zbirki lastnih pesmi: *La Bretagne enchantée* (Začarana Bretanja) in *La Mer fleurie* (Morje v cvetju). Slednji izraz tolmači v nekem sonetu takole: Za mornarja je morje, kadar ni viharno, cvetoča plan, in takrat ga nazivlje morje rož (*une mer de roses*). Če ga pa razburka veter, da se dvigajo na grebenih valovja kakor šopki cvetočega črnega trnja, takrat pravijo v Saint-Maloju, da je morje «v cvetju» (*mer fleurie*).

Tik pred izbruhom svetovne vojne so odkrili v Morlaixu v Bretanji spominsko ploščo dvema bretonskima literatoma, očetu in sinu: oče, Edouard Corbière iz Bresta, je bil kapetan in je vozil ladje v daljne dežele. Spisal je par pomorskih romanov. Najbolj je znan med njimi *Le Négrier* (1832, v štirih zvezkih). Sin njegov, Tristan Corbière, rojen leta 1845., je bil pesnik. Šolal se je v Bretanji, a že s šestnajstim letom so se pokazali na njem prvi znaki sušice. Samo skrbni materi in dveletnemu bivanju ob morski obali med ribiči se je imel zahvaliti, da je začasno ozdravel. Kot sin mornarja je ljubil morje nad vse in se ni mogel ločiti od njega, odkar mu je bil oče dal zgraditi jadrnico, na kateri je vedno križaril. Nekega dne je dal v viharju zagnati ladjo v penečem se valovju med čeri, samo da bi gostu, ki ga je vozil, živo predočil brodolom.

Leta 1875. je prišel v Pariz, sodeloval pri raznih revijah in izdal zbirko svojih pesmi *Les Amours jaunes* v bogato opremljeni izdaji. A zdravje se mu je spet poslabšalo in podal se je domov — umret (1875).

Šele dolgo po njegovi smrti ga je Paul Verlaine «odkril» občinstvu, s tem da ga je uvrstil med svoje «*Poètes maudits*».

Auvergnat Jean Ajalbert, ki obožuje Bretanjo, pravi o Corbièreu, da je eden onih, ki so najlepše opevali bretonsko vas in njeno granitno kalvarijo, mrzlično in začarano pustinja, zlate obale, ki jih poljublja zelenomodro valovje, opustošeno obrežje s strmimi, razjedenimi stenami, katere napada val za valom, in kleči, čez katere vihra nevihta.

Omenim še dve kritiki njegovih «Žoltih ljubezni»: Jules Laforgue, tudi eden «prekletih poetov», pravi (*Notes sur Corbière*): «To ni niti poezija, niti niso to verzi, komaj slovstvo — delo brez plastične zanimivosti — zanimivost je v poudarku, v rezki ostrini, v besedni igri, v živahnosti, v romantični razsekanosti.» Remy de Gourmont pa imenuje Corbièrea enega onih talentov, ki se ne dajo nikamor uvrstiti, pa tudi ne utajiti, ki so v slovstveni zgodovini čudovite in dragocene izjeme, nenavadne celo v galeriji izrednosti.

Nekaj posebnega je njegov verz, njegovo izražanje; fina, a rezka ironija preveva vse. Pesnik Léon Durocher, o katerem govorim pozneje, jo je imenoval «l'ironie corbièresque», smehlajj s solzo v očeh, živahno žalost ranjene duše, prevarane duše, duše vdove. Najbolje se to pozna iz grobnega napisa, ki si ga je spesnil. Tam pravi sam o sebi med drugim sledeče:

Mélange adultère de tout:
De la fortune et pas le sou,
De l'énergie et pas de force,
La liberté, mais une entorse.
Du coeur, du coeur! de l'âme, non! —
Des amis, pas un compagnon,
De l'idée et pas une idée,
De l'amour et pas une aimée,
La paresse et pas le repos;
Vertus chez lui furent défauts.
Ame blasée, inassouvie;
Mort, mais pas guéri de la vie;
Gâcheur de vie hors de propos,
Le corps à sec et la tête ivre,
Espérant, niant l'avenir,
Il mourut en s'attendant vivre,
Et vécut s'attendant mourir.

Neprava mešanica vsega:
bogastvo, a brez beliča,
energija, a brez moči,
svoboda, toda nepopolna.
Srce, srce! a duše, ne! —
S prijatelji, a brez tovariša,
z idejami, a brez ideje,
z ljubeznijo, toda brez ljubice,
lenuh, a vendar brez počitka;
kreposti bile so pri njem napake.
Duha nasičenega, nepotešenega;
mrtev, a ne izlečen od življenja;
življenje trosil je brez vzroka
s telesom izsušenim, a pijano glavo,
ves poln nad, a jih zanikajoč,
umrl je pričakujoč življenja
in živel je v pričakovanju smrti.

Njegova ostra ironija se najbolje kaže v pesmi La Fin (Konec), ki je odgovor na znano Victor Hugojevo balado «Oceano Nox», v kateri se Hugo spominja vseh onih mornarjev, ki so poginili na morju in katerih imena so pozabljena. Corbière kot mornar iz svojega mornarskega stališča ostro zavrača Hugoja in njegovo žalovanje za ubogimi utopljenici. Corbièreova pesem je visoka pesem mornarja, za katerega je edini pravi pogin, utopiti se v divjem boju z morjem — s smrtjo. S ponosnim izzivanjem v očeh, s kletvijo med zobmi, tako izginjajo v valovju vsi mornarji do najmlajšega...

Zanimiv star bretonski običaj nam poet opisuje v baladi Saint Tupetu de Tupe-tu. V Bretanji, kjer je katoličanstvo tako tesno zvezano s fatalizmom — skoraj bi mogli reči z malikovalstvom — se nahaja v léonski pokrajini kapelica, ki je posvečena čudnemu svetcu, svetemu Tupetuju (bret. z ene strani ali z druge). Enkrat na leto se tam bere velika maša in Bretonci romajo tja po važne nasvete, n. pr. ali bo bolnik ozdravel, ali bo krava srečno vrgla itd. Pred svetnikovim kipom je velik lesen obod, izdelan po načinu roulette. Sv. Tupetu drži v svoji granitni roki dolgo vrv, ki sega v obod. Za onega, ki hoče zvedeti bodočnost, zavrti cerkovnik med mašo s kraguljčki opremljeni obod, in ko se ustavi, kaže svetnik odgovor z vrvjo — — —

Glavna zastopnika sodobnega bretonskega slovstva sta Le Goffic in Le Braz.

Charles Le Goffic² se je rodil 14. julija 1863. v Lannionu, starem, majhnem mestu severne Bretanje, ki je bilo takrat še čisto srednjeveško. Bil je sin knjigarja kakor Anatole France. Kot deček je postajal cele ure ob bregu reke Léguer, sanjal in gledal ladje. Odločil se je za profesorski poklic. Ko je končal svoje študije, je že pisal verze in opeval v njih ljubezen. Za časa študija na Sorbonni v Parizu se je bil seznanil z Mauricom Barrèsom. V družbi z njim in dvema drugima literatoma je ustanovil revijo *Les Chroniques* (1887). V njej je priobčeval svoje prve pesmi in povesti in popisal potovanje iz Pariza v Morlaix, kamor je bil nastavljen za profesorja, in iz Morlaixja v Gap. Te njegove prve poizkuse je kritika že pohvalno omenjala. Naslednje leto je izdal svojo prvo knjigo *Amour Breton*, ki je imela velik uspeh. Ta knjiga pesmi je polna bretonske melanholije, najnežnejše nianse občutkov so izražene z izredno točnostjo in v izbranih besedah. Maurice Barrès pravi o tej knjigi: «Charles Le Goffic prihaja iz bretonske dežele. Vtis njenega meglenega podnebja se ne izbriše niti po dvajsetih rodovih; Le Goffic ga je pokazal v vsej njegovi svežosti. Videl sem v Parizu dekleta z lepimi mornarskimi očmi, ki so bile dolgo gledale morje. Stanovale so na Montmartru, toda ta pogled, ki so ga bile podedovale od dolge vrste prednikov, katere so zibali valovi, se mi je zdel v mestu občudovanja vreden. Vidim, da ima Le Goffic vse one očarujoče poteze, ki jih je dobil od starih bretonskih seljakov in ribičev.»

Skupaj z E. Thieulinom je izdal leta 1890. *Nouveau traité de versification* in s tem pokazal, da je pesnik, ki se vestno bavi tudi s tehniko svoje umetnosti. Istega leta je izdal *Les Romanciers d'aujourd'hui*, slovsteno študijo, iz katere se vidi, da ni samo pesnik, ampak tudi izboren kritik. 1892. je izšel njegov prvi roman *Le Crucifié de Keralès*, ki ga je nagradila francoska akademija. Temu je sledila cela vrsta romanov (*Passé l'Amour* 1895, *Gens de mer* 1897, *Morgane* 1898, *La Payse* 1898, *L'Erreur de Florence* 1904, *Les Bonnets rouges* 1906, *Passions celtes* 1908, *Ventose* 1910, *La Double Confession*, zgodovinski roman, 1913). Njegova zadnja dva romana sta *Le Pirate de l'île de Lern* in *La Théologale*.

Kakor kažejo že nekateri naslovi, so ti romani vzeti iz bretonskega življenja. Te študije značajev in dežele nam razodevajo

² goff = bret. kovač; ic = pomanjševalna končnica; Goffic je torej slovenski Kovačič.

Le Goffica kot rahločutnega slikarja, ki ljubi divje, čudne bretonske pokrajine, a zajedno globoko analizira človeške strasti. Ta točna analiza, fino umerjena in podana v izbranem jeziku, nam kaže njegovo akademsko izobrazbo. V vseh romanih se pa pred vsem čuti njegova pesniška duša in to je morda njih največja vrednost. Le Goffic je predvsem pesnik, kljub vrsti romanov in najrazličnejših kritičnih del, ki jih je napisal. To je pokazal tudi s tem, ko je kot sedemintridesetleten mož izdal novo zbirko poezij *Le Bois Dormant*, s katero je dosegel višek svojega ustvarjanja.

Leta 1908. je dobil od akademije Néejevo nagrado skupno za vsa dela, dve leti pozneje je bil imenovan vitezom častne legije.

O njegovih verzih pravi Paul Bourget, da «dajejo izreden vtis žalostne in trpeče miline. To je hkratu zelo skromno in zelo umetno... Samo Gabriel Vicaire in on sta zmožna ubirati neke strune s tem lokom, ki je obenem lok narodnega guslarja in velikega vijolinista.»

Kdor hoče spoznati in ljubiti Bretanjo in Bretonce, naj čita Le Gofficovo knjigo *L'Ame bretonne* (Bretonska duša, 1900), ki je kakor morda nobena druga pokazala svetu zanimivost in lepoto te dežele. Razen študije o današnjih romantikih je spisal knjigo o Racinu in pregled francoskega slovstva v 19. stoletju. Njegova najnovejša dela obravnavajo svetovno vojno, med drugim boje bretonske mornariške brigade pri Dixmudu in Steenstratu in bitko ob Marni. Poleg tega je sotrudnik mnogih francoskih revij in časopisov.

Le Goffic opeva, ljubi in občuduje v Bretanji samo to, kar je svetega, častivrednega, dočim Le Braza ne motijo njene nepopolnosti in napake, ki jih riše kot samo ob sebi umevne. Le Gofficova bretonska ljubezen je nekaj nežnega, čistega, neafektiranega, nekaj, kar more samo domačin prav razumeti. Ta bretonska ljubezen se ne da nikdar skriti, po njej spozna v tujem mestu rojakinjo...

Ob cesti, ki veže Trégastel in Landrellec (Dép. Côte-du-Nord), leži Le Gofficovo poletno bivališče Rûn-Rouz (Rdeči grič), par korakov od morja, lepa pristava, katere rdeča streha moli iz sivozelenega vejevja gostih borov, ki jih je nasadil okoli. Kadar le more, se umakne pesnik pariškemu hrupu in se zateče v ta zeleni kotiček, da se spočije med svojimi bori, srebrnimi vrbami in črnimi topoli, ki mu senčijo balkon. Rûn-Rouz je bila skromna ribiška hiša, Le Goffic jo je izpremenil v prijazno ermitažo, ki vsebuje danes cel umetniški muzej s starim pristnim bretonskim pohištvom in slikami prvovrstnih umetnikov. Tu se vrši njegov roman

Morgane, in okolica od Landrelleca do Keraliësa je večkrat opisana v njegovih drugih delih. Keraliës je vas, ki jo je ovekovečil njegov prvi roman *Le Crucifié de Keraliës*. (Konec prihodnjič.)

Miran Jarc:

Črni čarodeji.

⟨Konec.⟩

Četrto poglavje.

1.

Moljevo aretacijo je v resnici povzročil ravnatelj Grozd, ki je že pred par dnevi opozoril policijsko ravnateljstvo nanj. Toda popolnoma krivo bi bilo smatrati Grozdov čin za izraz njegove neomajne moči. Njegovo notranje stanje je bilo vse prej kot zdravo in uravnovešeno. Tudi on se je začel nenavadno izpreminjati pod vplivom Marije in grajskega okolja. S strahom je vedno jasneje opažal, da je v primeri s to mladenko jako neznamen človek, ki mu ni niti njegovo preišljeno kretanje pripomoglo do veljave. Nehote se ga je češče in češče pollaščala plahost — pred kom?

Resnico o Moljevi usodi je Marija sprejela docela ravnodušno. Ravnatelj jo je o tem obvestil šele dva tedna po onem dogodku. Grozd se je skrajno začudil njeni hladnokrvnosti: «Ali je res čisto pozabila na svojega nekdanjega prijatelja?»

Tega odkritja bi bil ravnatelj zelo vesel, če ne bi opazil, da postaja dekle tudi napram njemu hladno in molčeče, da, celo tudi napram svojemu očetu in Majdi... Postala je skrajno razdražljiva in zanjo ni bilo več dogodka, ki bi jo poživel. Knjige so ležale nedotaknjene, klavir zaprt... Neredko pa jo je napadlo neko posebno, bolešno razpoloženje. Kakor mesečna je hodila po sobi, strmela predse v daljo in preišljala, preišljala... Tudi njen oče je opazil, da jo teži neka grozna tajnost, a niti njemu se ni posrečilo, da bi jo pripravil do izpovedi.

Morda še sama ni vedela, kaj je vzrok njenemu duševnemu hiranju. Le slutila je, da se pripravlja nekaj strašnega, pa morda zanjo — mučenico — tudi odrešilnega.

Ravnatelj Grozd se je v tem času nekajkrat podal v mesto, «da uredi važne zadeve». Ker je nekaj dni pred božičem obhajal stari graščak svoj god, je hotel to priliko izrabiti, da bi si še bolj pridobil naklonjenost bodočega tasta, o katerem je vedel, da se močno zanima za starožitnosti. Njegovo bogato zbirko redkih starin je sklenil ravnatelj povečati s kopico dragocenih knjig ter se je zato podal k trgovcu Bergantu. Ko sta preiskala lepo zbirko

Dr. Pavel V. Brežnik:

(Konec.)

Bretonsko slovstvo.

Ne daleč od domačije Le Gofficove stoji tik ob morju vila Kerninoc'h, posestvo prerano umrlega (1918) bretonskega pesnika in humorista Léona Durocherja. — Durocher je bil pristna bretonska korenina, rojen v Pontivyju (Morbihan) 23. oktobra 1862. Obiskoval je licej v Nantesu, nato licej Louis-le-Grand v Parizu in Sorbonno. Nekaj časa je bil vseučiliški profesor. Začel je pisati lirske in zabavne verze, ki jih je predaval v društvih in pozneje tudi v kabaretih, n. pr. v znanem Chat-Noir-ju.

Leta 1894. je ustanovil z Le Gofficom in drugimi bretonskimi literati društvo «Les Bretons de Paris». Bil je član bretonske delegacije na pankeltskem kongresu v Cardiffu na Angleškem (1899). Ti kongresi se imenujejo Eisteddfod, vrše se vsako leto in so neke vrste pesniška in godbena zborovanja, katerih izvor sega v prve čase bardizma. Na te kongrese prihajajo delegacije Keltov iz vseh delov sveta. Leta 1921. na primer se ga je med drugimi udeležil tudi angleški ministrski predsednik Lloyd George, ki je zaveden Kelt in v čigar družini se govori keltski. Arhidruid¹ Hwfa-Mon (v navadnem življenju Réw. Williams) je posvetil Durocherja na cardiffskem kongresu za barda in mu dal bardsko ime Kambr' O Nikor, medtem ko je poslednji držal pred svetim dolmenom «meč Miru».

Leto pozneje je pesnik ustanovil v mestecu Montfort-L'Amaury² (zapadno od Versaillesa) «pardon» bretonske kraljice Ane. In od tedaj romajo vsako leto določenega dne pariški Bretonci v Montfort in praznujejo spomin blage kraljice Ane, ki je storila Bretanji toliko dobrega, na slovesen način z govori, petjem, godbo in ljudsko veselico pred njenim kipom. Léon Durocher je bil «Pentyern» (poglavar) tega pardona, njega prireditelj in duša. Radi tega ga je imenoval Anatole Le Braz čudodelnika (un thaumaturge), Montfort pa Meko keltofrancoskega regijonalizma.

Na pariški svetovni razstavi leta 1900. je osnoval Durocher na Esplanadi des Invalides bretonski kabaret, ki je bil ena najbolj umetniških in obiskovanih privlačnosti te razstave. Leta 1904. je

¹ Visoki svečenik.

² V Montfortu je bival večkrat Victor Hugo za časa restavracije. Tam je spesnil balado La fiancée du timbalier in Ode aux ruines de Montfort-L'Amaury.

ustanovil «Moulin à Sel», nekako pojedino, «académie asinaire» (oslovsko akademijo), katere «meuniers» (mlinarji) so bili med drugimi Jules Clarétie in Jean Richepin. Pri teh pojedinah so predstavljali Durocherjev L'Oracle de la Dive Bouteille in L'Office de l'Ane.

Od istega avtorja imamo dolgo vrsto zanimivih del, ki pričajo o njegovi delavnosti: lirske pesmi, vesele in žalostne, obilico humorističnih in satiričnih, dramatizirane lirske povesti, satirično prozo, epske pesmi in igre. Iz zbirk pesmi omenim Clairons et Binious, Binious et Tambourins, Chansons de Là-Haut et de Là-Bas. Nekatere njegovih pesmi, kakor Angélus de la Mer, Berceuse pour Maryvonne, Ecole Buissonnière so ponarodele.

Durocher je bil sotrudnik mnogih revij, od leta 1904. pa je sam urejeval Bulletin du Moulin à Sel, glasilo tega društva, in od leta 1890. list Le Fureteur Breton, revijo bretonskih pesnikov, pisateljev, nabirateljev narodnega blaga, analistov, heraldistov in jezikoslovcov.

Slikar A. Robida, ki je ilustriral Rabelaisjeva dela, mu je narisal njegov ex-libris: menhir, za katerim se pase učen osel, na menhirju pa reliefni portret kraljice Ane in nad njim simbolično devizo «Sicut rupes» (kakor skala).

Durocherjeva poezija je naravna, sveža, iz nje dehti vonj bretonskih pustinj in slana oceanska sapa. On je mojster melodijozne pesmi, zato so večinoma uglasbene.

Kakor Le Goffic je tudi Durocher vsako leto prihajal v svoj Tuskulum ob morju, bival tu štiri mesece in sanjal, pisal verze, lovil rake, dihal čisti zrak in užival božji mir — saj stoji njegova vila daleč od vsakega sela na samoti ob strmih obrežju. Imenoval jo je Kerninoc'h po svoji soprogi Ani (ker = hiša, Ninoc'h = Ana), ki je bretonska bardinja pod imenom Ninoc'h Euz ar Garrek in mu je bila zvesta družica tudi v njegovih literarnih podjetjih.

Pri odkritju spominske počče obema Corbièreoma, o katerima smo že govorili, je prinesla ta bardinja na njun grob venec, spleten iz bretonske praproti, bodičevja in imortel. Pri slavnosti je recitirala svoje verze na čast obema literatoma:

En enor da daou Korbier, en enor
D'ar ré deuz kanet burzudou ar mor,
Dastumet am euz a ed an deven
Ar bod bleuniou man vit eur gurunen.
C'houez ar c'hoalen o deuz ar bleuniou;
Varné c'houézas avel an tarziou.
Drého aré zo kousket barz an douar
A gredo var mor ruil dindan loar.

Na čast obeh Corbièreov, na čast
teh dveh, ki sta pela čuda morjá,
sem nabrala ob obali ta šopek cvetlic,
da jima spletem venec iz njih.
Te cvetke dehtijo po soli,
čez nje je pihal veter morskih pen.
Radi njih bosta onadva, ki spita v zemlji,
menila, da plavata na morju pod luno.

Jeseni 1918. je zadela pesnico strašna nesreča; malone istočasno so ji umrli soprog Léon in dva sinova vojaka. —

A madame Durocher ni edina pokrajinska muza. Že od 16. stoletja dalje šteje Bretanja celo vrsto pesnic. Izmed njih slovita najbolj Mélanie Waldor in Eliza Mercoeur.

Prvak sodobnih bretonskih pesnikov in pisateljev je Anatol Le Braz (braz = velik). Rodil se je 2. aprila 1859. v Duaultju, majhni vasi v severnem bretonskem gričevju. Študiral je najprej v svoji domovini, nato je posečal srednjo šolo v Parizu, kjer je dovršil študije na Sorbonni in postal profesor filozofije. Služboval je najprej v Rennesu, potem pa štirinajst let v Quimperju v Bretanji. Nato je prevzel stolico za francosko slovstvo na vseučilišču v Rennesu. Leta 1896. je bil imenovan za viteza častne legije. Velika nesreča ga je zadela leta 1901., ko se je potopila ladja in so mu potonili mati, oče, sestre, svak, nečaki in nečakinje.

Anatol Le Braz je nenavadno delaven pisatelj. Prvo njegovo večje delo je izšlo leta 1891. Soniou Breiz Izel (Bretonske narodne pesmi); izdal ga je s sodelovanjem Luzela. To delo je nagradila francoska akademija.

Leta 1892. je izdal dve zbirki pesmi Tryphina Keranglaz in La Chanson de la Bretagne. Slednja je njegovo najlepše delo, ki ga je za vedno uvrstilo med odličnike francoskega slovstva. Ko je izšla La Chanson de la Bretagne pri nekem knjigarju v Rennesu, se je pariška literarna množica tem poezijam glasno smejala. Le malo jih je bilo, ki so umeli prav ceniti te nežne, napol narodne pesmi. A časi so se hitro izpremenili, danes je ta knjiga znana že daleč preko mejá Francije.

Duša pesnika, ki se nam razodeva v tej knjigi, je prava bretonska duša, nežna in pobožna, žalostna in resna; daleč od pota drugih ljudi roma sama po zapuščenih stezah, mimo temačnih kalvarij pri Trégastelu in Ploumanac'hu:

J'ai laissé l'âme bretonne	Pustil sem bretonski duši
Chanter en moi son doux chant;	peti v meni svoj nežni spev;
Il est vieux et monotone,	ves starinski, enoličen,
Il n'en est que plus touchant.	a zato še bolj dojmljiv.

Da je Le Brazova pesem predvsem pesem morja, mornarska pesem, je umljivo: Bretanja in morje se ne dasta ločiti. Pesnik spremlja v pesmi mornarje, ki odhajajo na ribji lov v daljno Islandijo, in popisuje neznočno dolgo čakanje doma ostalih žena in deklet. Včasih se zgodi, da pošlje potapljajoči se mornar galeba kot sla k svoji ženi, da ji naznani smrt, tako v pesmi Jean l'Arc'hantec, mornar «à la barbe blonde».

Podlaga Le Brazovih pesmi so večinoma stare bretonske tradicije, ki jih je znal mojstrsko uporabiti. Misel na smrt se v njih večkrat ponavlja, ta misel, ki noč in dan muči Bretonca. Saj ga življenske razmere silijo k temu. O legendi smrti v Bretanji je spisal Le Braz celo knjigo *La Légende de la Mort en basse Bretagne*, 1892.

Kot doktorsko tezo je izdal leta 1904. dve knjigi: star bretonski misterij *Cognoмерus et Sainte Tréfine* in zgodovino keltskega gledališča *Essai sur l'histoire du théâtre celtique*, v kateri se ne bavi samo z zgodovino keltske dramske umetnosti v Bretanji, ampak tudi na Irskem in v Angliji.

Temu je sledila vrsta romanov, povesti in člankov, ki se vsi nanašajo na Bretanjo. Le Braz je posvetil vse svoje življenje in delovanje bretonski stvari, celo po Ameriki je predaval o Bretanji.

Iz njegove proze omenim le glavna dela: *Pâques d'Islande* (1897), zbirka novel, ki jih je nagradila francoska akademija; *Vieilles Histoires du pays breton* (1897); *Le Gardien du feu* (1900); *La terre du passé* (1902); *Contes du Soleil et de la Brume* (1905) itd.

Z Le Brazom se konča vrsta glavnih zastopnikov bretonskega slovstva. A v francoskem slovstvu imamo tudi pisatelje, ki po rodu niso bili Bretonci, pa so v nekaterih svojih delih opisovali Bretanjo, tako med drugimi Pierre Loti s svojim «Islandskim ribičem», grandiozno sliko in epopejo bretonskega mornarskega življenja, ki je izšel tudi v slovenskem prevodu, nadalje njegov roman *Mon frère Yves*; potem Richepin (*Glu*), Debay (*Cousine Sidonie*), Paul Adam (*Serpent noir*), Charles Géniaux (*L'Homme de peine*) Mme Jacques Fréhel (*Le Cabaret des larmes*, *Les Ailes brisées*, *Le Précurseur*) in drugi.

S tem bi bila v kratkih potezah očrtana zgodovina in slika enega dela francoskega pokrajinskega slovstva, in sicer onega dela, ki ima to posebnost, da je nastal v deželi, katera po večini govori svoj lasten jezik in ima naravno najožje stike s slovstvom v tem jeziku. Zato sem tudi v začetku svoje razprave podal one keltske slovstvene proizvode, ki so ali splošno pomembni, ali pa so imeli vpliv na francosko slovstvo v Bretanji.

Pri sestavi tega članka sem razen že omenjenih del uporabljal še sledeča:

Charles Brun: *Les littératures provinciales* (Bibliothèque régionaliste).

Charles Brun: *Le régionalisme*.

L. Gallouedec: *La Bretagne*. (Paris, Hachette.)

Gustave Geffroy: *La Bretagne*. (Paris, Hachette.)

Joseph Rousse: *Poésie bretonne au XIXe siècle* (Paris, Lethielleux, 1895).